

Kinek kell Monor?

Orosz István (Elek István: Rendszerváltoztatók húsz év után)

Június 12-én, szombat délután rövid, bensőséges ünnepségen Elek István közíró, Monorierdő polgármestere és a Monori Baráti Kör emléktáblát avatott föl a monorierdei kempingben, ahol huszonöt évvel ezelőtt összegyűlt negyvenöt magyar értelmiségi, hogy kicserélje véleményét Magyarország súlyos bajairól. Az egykori Monori-találkozó három napján elhangzott négy előadást Csurka István, Csoóri Sándor, Bauer Tamás és Kis János tartotta Donáth Ferenc bevezetésével, akinek hatalmas szerepe volt abban, hogy ez a negyvenöt ember egyáltalán leült egymással egy asztalhoz beszélgetni. (A tanácskozás teljes anyaga a szóbeli hozzászólásokkal együtt 2005-ben megjelent az 56-os Intézet kiadásában, Rainer M. István előszavával.)

Elek István, aki a tanácskozás legfiatalabb résztvevője volt, most, negyedszázaddal később azt mondta az avatás utáni beszélgetésen, hogy a monori találkozó egy több évtizedes korszak csúcspontja volt a kádári Magyarország értelmiségének történetében. A magyar értelmiség két meghatározó csoportja, a rendesen urbánusnak, illetve népinek nevezett irányzat jeles képviselői, a reformközgazdászokkal ki-egészülve, Monoron tették ugyanis a legjelentősebb erőfeszítést arra, hogy szót értsenek egymással az ország súlyos ügyeiben, de ugyanakkor egy korszak lezárása is, mert több ilyen típusú egyeztető beszélgetést az-után már nem is tartottak.

A monorierdei emléktáblán az áll, hogy „1985-ben innen indult a rendszerváltás”, ami abban az értelemben akár igaz is lehet, hogy a résztvevők szinte mindegyike jelentős szerepet vállalt a későbbi években a létrejövő politikai csoportosulások, majd pártok megszervezésében, ám a rendszer megváltoztatása végül egyáltalán nem Monor „szellemében” ment végbe.

Hogy ez vajon miért így történt, hogy a későbbi Ellenzéki Kerekasztal végül miért bizonyult képtelennek arra, hogy egységes álláspontot alakítson ki a pártállam tárgyaló delegációjával szemben, arról nagyon sok mindent megtudhatunk Elek István Rendszerváltoztatók – húsz év után című kétéves rádiósorozatából, amely idén májusban ért véget, de amelynek első harminckilenc interjút könyv alakban is megjelentette a Magyar Rádió és a Heti Válasz 2009-ben.

Elek több mint nyolcvan rendszerváltoztató értelmiséggel beszélgetett, és mindőjüket arról faggatta, miként látják saját szerepüket a 89–90-es fordulatban, amikor a kommunista diktatúrát felváltotta a demokratikus jogállam. Annyi biztos állítható, hogy szinte vala-mennyi megszólaló, vérmérséklettől függően persze, de megrendüléssel beszél az „ész cseléről”, vagyis a történelemnek arról a meg-megújuló tréfájáról, hogy a végén mindig valami más történik, mint amit az egyes történelmi aktusokban résztvevő egyének akartak.

Utólag, húsz év távlatából persze viszonylag könnyű megragadni azokat a pontokat, ahol a történelem kibabrált alakítóival. Rendkívül tanulságos például, ahogyan az egykori reformszocialisták elmondják, milyen dilemmák fogságában döntöttek végül úgy, hogy nem hagyják ott a Kádár-rendszer keményvonalas kommunistáit, és nem alakítanak külön pártot Pozsgay Imre vezetésével Kecskeméten 1989-ben, pedig most már világosan látható, hogy ez a lépés bizony jelentősen megkönnyítette volna a demokratikus átmenetet, és ma talán már

valóban létezne Magyarországon egy korszerű szociáldemokrata párt.

Nem kevésbé érdekes, ahogyan a később kormányra kerülő MDF jeles személyiségei beszélnek arról, milyen félelmek, külső és belső nyomás hatására cselekedtek úgy, ahogyan cselekedtek. Elek Csoórit kérdezi.

Csoóri: „Én majdnem mindennap bejártam a Bem téri székházba, mert közel laktam, a Keleti Károly utcában. Bemegyek, azt mondja a titkárnő: – Sanyika, várjon egy kicsit, az elnök úr nagyon fontos beszélgetésbe keveredett. Várok, eltelik 15 perc, 25 perc. Körülbelül úgy 30 perc múlva kijön, teljesen összeesett, a szája kékes volt, lebiggyedt, a vállai leestek. – Mi a baj, Jóska? – kérdeztem tőle. – Á, semmi. – Mi a baj? Mi történt? – Semmi. Aztán végül elmondta, hogy beszélt valakivel, aki azt mondta neki, hogy ha a második választási fordulóban a két párt nyer, akkor a két pártnak koalícióra kell lépnie, mert különben a magánbankok kiviszik az országból a pénzt, mert nem érzik biztonságban.”

Elek: „A Szabad Demokraták Szövetségének és az MDF-nek kell koalícióra lépnie?”

Csoóri: „Igen. Nem érzik biztonságban a pénzüket, ha másféle felállás lesz a politikai életben. Én nagyon megrémültem, amikor ezt mondta. Kétféle megrendülés ért. Az egyik az, hogy így lehet zsarolni egy népet ezzel, hogy elviszik a pénzt. Kik azok, akik máról holnapra meggondolják magukat, és elviszik a pénzt? A másik pedig, hogy hogyan tud dönteni egy olyan elnök, aki még néhány hetes az elnökösködésben, nem mérte még fel az ország gazdasági, érzelmi állapotát, semmit. Voltak rossz érzéseim, de nem mondtam neki.” (300–301. o.)

Úgyszintén igen elgondolkoztató, ahogyan Haraszi Miklós látja egykori szerepét:

„Három feltétele volt tulajdonképpen a kommunista pártnak: az első az Alkotmánybíróság felállítása, a második a köztársasági elnök korai megválasztása, és a harmadik ez a zárt tárgyalási módszer, mondván, hogy úgy nem lehet komolyan tárgyalni, ha a nyilvánosságnak beszélünk. Rendszerben volt az Alkotmánybíróság elfogadása, a négyigenes népszavazás döntötte el a második kérdést, de a harmadik egy közös nagy hiba volt, amiben nekem is szerepem volt ... Ennek köze van egy másik nagy hibához, amit Kis János elemzett egyszer, hogy a rendszerváltásnak tulajdonképpen nem volt igazi ünnepélyes alkotmányozó pillanata. Különböző erők különbözőképpen képzelték ezt el. Az ő-MDF alkotmányozó gyűlést akart, az SZDSZ azt remélte, hogy a kerekasztal-tárgyalások eredménye lesz az alkotmány ... Ha kérdezed, hogy az SZDSZ-nek mi része volt a kudarcban, utólag önkritikusan azt kell mondanom, hogy volt, de akaratlanul. Mert nem tehettem meg, hogy a négyigenes népszavazást nem indítja útjára, nem tehettem meg az SZDSZ, hogy amikor a geopolitikai helyzet már lehetővé teszi, akkor nem teljesen tiszta, szabad választást kényszerítsen ki ... Ennek ellenére a négyigenes népszavazás túl korán hozta be a politikai csatát, valahogy még a szabad választás előtt az ellenzéki pártok között, és ezzel sikerült hozzájárulni ahhoz, hogy elrablódjék az az ünnepélyes alkotmányozó pillanat, amely máig közös ünnepe lehetne mindenkinek.” (233–234. o.)

Látjuk hát, Monor szelleme alig élte túl Monort, az utak már a lakiteleki találkozó előtt elváltak, és azóta fényévekre távolodtak egymástól. Ezért mintha ma már csak nagyon keveseknek kellene Monor, mintha egyszeri, megismételhetetlen emlékké vált volna, amire ugyan nosztalgiával emlékezünk, de ami immár köszönőviszonyban sincs a jelenlegi realitásokkal. Ennek az is szomorú bizonyítéka, hogy az interjúkötet harminckilenc megszólalója közül csupán

ketten, Mécs Imre és Csoóri Sándor beszélnek róla mint jelentős eseményről.

Mécs: „Felgyorsultak az események, a rendszer meg teljesen kimerült, előregedett a pártvezetés, az állami vezetés. Kádárék léptek egyet, és Grószot tették meg miniszterelnöknek, mi pedig a sikeres 85-ös, monori ellenzéki tanácskozás után már egy második Monoron fáradoztunk ... 1987 kora nyarán már arról tárgyaltunk, milyen előadások legyenek, előadókat tervezgettünk, amikor berobbantak Kis Jánosék, a Beszélő Kör a Társadalmi szerződés nevű anyaggal. Ez tulajdonképpen egy akkor már túlhaladott elképzelés volt, hogy az alkotmányos monarchia mintájára kellene valahogy a pártállamot demokratizálni, és teljesen szabad választásokkal alsóházat létrehozni, míg a felsőház megmaradt volna az MSZMP kezén. De volt benne egy mondat, amivel indult: Kádárnak mennie kell! Erre a népieket képviselő Csurka és Für Lajos felálltak felháborodva, hogy nem erről volt szó. Én Kis Jancsiék viselkedését szektásnak neveztem, nagyon bedühödtem, mert a Monor II-ben nagyon bíztam.” (276. o.)

És ha létrejön Monor II., talán akkor szerepelhetne igazi érvénnyel a mai emléktáblán az a mondat, hogy „1985-ben innen indult a rendszerváltás”.

Orosz István

(Elek István: Rendszerváltoztatók húsz év után. Heti Válasz 2009, 286 oldal, 2900 Ft)